

Suomen Sotahistoriallinen Seura ry

Esitelmä

Juha Hollanti

Helmikuu 2015

ALIVOIMAISEN TAKTIIKKAA VAPAUSSODASTA TALVISOTAAN

”Koska meidän armeijamme miesluvultaan jää aina vastustajaansa heikommaksi, kohdatkoompa se vihollisen idässä tai lännessä, on sen ehdottomasti, täyttääkseen tehtävänsä nykyaikaisena armeijana, oltava muuten vastustajaansa etevämpi.”

Jääkärikapteeni Wainio, *Suomen Sotilas 1921*.

Alivoimaisen taktiikasta

Suomessa ryhdyttiin itsenäisyyden alussa kehittämään omaa sotalaitosta ja kansallista taktiikkaa. Lähtökohtana olivat lähinnä maailmansodasta jääkärien mukana saadut havainnot ja kokemukset sekä käyty vapaussota. Oman taktisen ajattelumme perusoletuksena, lähinnä maantieteellisistä syistä johtuen oli se, että kaikissa tilanteissa olisimme miesmäärällisesti alivoimaisia. Tuo lähtökohta ohjasi suomalaisen taktiikan kulkua vahvasti. Oli luotava taktiikka, jonka avulla pieni Suomi kykenisi tasoittamaan voimasuhteita kamppailussa idän karhua vastaan.

Tässä esitelmässä tarkastellaan suomalaisen 1920- ja 1930-luvun taktista ajattelua ja sen toteutumista Suomussalmen ja Raatteen tien taisteluissa 1939–1940. Esitelmä perustuu kirjoittajan Maanpuolustuskorkeakoululla tekemiin tutkielmiin Suomussalmen taistelut 1939–1940 johtamistoiminnan kannalta tarkasteltuna (2003) ja Alivoimaisen taktiikkaa. Upseereiden julkinen kirjoittelu suomalaisesta taktiikasta ennen talvisotaa (2014).

Käsitteistä

Sotataito oli Karl von Clausewitzin mukaan strategiaa ja taktiikkaa. Tämä on niin sanottu klassinen jako. Von Clausewitzin tekemää sotataidon jakoa pidettiin Suomessa luonnollisena ja sotataidon olemusta vastaavana. Taktiikkaa von Clausewitz piti oppina sotavoimien käytössä taistelussa. Kirjassaan *Taktiikan perusteet* (1928) silloinen jääkärimajuri ja Taistelukoulun johtaja Hannes Olkkosen totesi, että taktiikka oli yksinkertaisesti ”*oppi taistelun voittamisesta*”.

Suomalaiselle taktiselle ajattelulle tärkeintä von Clausewitzin ajatuksissa oli se, että hänen mukaansa lukumääräisesti alivoimainenkin voisi hyökkäämällä voittaa. Määrällistä alivoimaa voitaisiin, von Clausewitzin kirjoituksia tulkiten, kompensoida laadullisella paremmuudella. Lisäksi korostettiin sitä, että määrällisen ylivoiman keskittäminen ratkaisukohtaan ei edellyttäisi absoluuttista ylivoimaa. Tärkeintä olisi päästä suhteelliseen ylivoimaan taitavammalla joukkojen käytöllä eli luomalla selkeä painopiste. Tässä onnistumisen edellytyksenä majuri Joose Hannula tulkitsi von Clausewitzin pitäneen yllätystä, jonka tästä syystä tulikin liittyä kaikkeen toimintaan. Puolustuksen vahvempi rooli nähtiin Suomessa defensiivi-offensiivina, mikä tarkoitti sitä, että puolustustaistelussa piti täydellisesti luopua negatiivisista tavoitteista ja valmistautua hyökkäämään heti tilaisuuden tullen.

Taistelukenttä, sen maasto ja olosuhteet muodostivat ulkoisen ympäristön, eräänlaisen pelikentän, jossa taistelua piti käymän erilaisin tekniikoin. Tekniikoiden tai keinojen oikea-aikainen ja tarkoituksen mukainen käyttö oli siis taktisen toiminnan ydin. Pelkistetysti sanottuna näitä keinoja olivat tuli ja liike.

Vapaussota taktisen osaamisen näkökulmasta

Vapaussodan olosuhteita on kuvattu erikoislaatuiseksi. Omaleimaisuuden nähtiin johtuvan ennen kaikkea joukkojen vähäisestä koulutuksesta, puutteellisista varusteista ja talviolosuhteista. Suksien, karttojen ja kenttämajoitusvälineiden joukoilta puuttumisen sekä huonojen viestiyhteyksien ja huollon jäykkyyden katsottiin tehneen maaston ja olosuhteiden hyödyntämisestä vaikeaa. Taistelut olivat rajoittuneet huonokuntoisten teiden läheisyyteen. Tykistön käytöllä oli ollut suuri moraalinen vaikutus heikosti koulutettuihin joukkoihin ja johtajiin. Merkille pantavaa on myös se, että huollon ja majoittumisen osalta joukot olivat vapaussodassa olleet riippuvaisia asutuskeskuksista. Tämä oli ohjannut tärkeimpänä tekijänä esimerkiksi puolus-

tusaseman sijoittamista. Puolustusasema oli sijoitettu huollollisista syistä lähelle kylää tai kaupunkia. Taktiset perusteet näyttävät jääneen toissijaisiksi.

Varsinaisen vapaussotaa koskevan tutkimuksen myötä aikalaisten näkemykset näyttävät kehittyneen realistisempaan suuntaan 1930-luvulle tultaessa. Useat kirjoittajat tarkastelivat analyttisen kriittisesti vapaussodan aikaista taktiikkaa. Avoimet sivustat, vähäiset tai olemattomat reservit, painopisteen puuttuminen, kykenemättömyys tulen ja liikkeen vaikutuksen yhdistämiseen ja monet muut taktiset ongelmat nousivat esiin. Osaltaan tähän heräämiseen lieinee vaikuttanut suomalaisten upseereiden taktisen osaamisen kehittyminen ennen kaikkea yleisesikuntaupseerikoulutuksen myötä.

Heikki Nurmion kirjoitus Sotilasaikakauslehdessä vuodelta 1931 osoittaa, että vapaussodan kokemuksia arvostettiin, myös taktisessa mielessä. Suomalaisen taktiikan kehittämiseksi ajankohtaisia teemoja haluttiin tarkastella oman armeijan sotakokemusten kautta. Vapaussodan taisteluista laadituista kirjoituksista ja tutkimuksista näkyvätkin aikakauden ajankohtaiset taktiset pohdiskelut. Talvi- ja metsätaistelut, reservien käyttö, painopisteen luominen ja yllätykselliset, saarroksien pyrkivät hyökkäykset selustaan olivat asioita, joita vapaussodan taisteluista tarkasteltiin.

Ulkomaiset vaikutteet itsenäisyyden alkuvuosina

Ulkomaisten vaikutteiden merkitys suomalaisen taktiikan kehityksessä itsenäisyyden alussa on huomattava. Tärkeimpiä vaikuttajia olivat ulkomaiset opettajat ja erilaiset sotilaalliset neuvonantajat. Myös ulkomailla saadun sotilaskoulutuksen merkitys oli suuri. Unohtaa ei sovi myöskään ulkomaisten ohjesääntöjen ja sotilaskirjallisuuden merkitystä. Tiivistetysti voi sanoa, että sotataidollista oppia haettiin kaikilta mahdollisilta tahoilta aktiivisesti. Saadut opit pyrittiin sopeuttamaan omiin vallitseviin olosuhteisiin mahdollisimman hyvin.

Saksalaisten vaikutteiden merkitys suomalaisessa sotataidossa on keskeisin. Ensinnäkin on huomioitava jääkärien saama saksalainen sotilaskoulutus. Jääkäriupseerit muodostivat merkittävän osan palveluksessa olleista aktiiviupseereista. Toisekseen Suomen armeijan kehitystyö aloitettiin vuonna 1918 saksalaisten lähes täydellisessä määräysvallassa. Saksalaiskausi loi vahvan perustan suomalaisen sotataidon jatkokehitykselle. Lisäksi Suojeluskuntajärjestön kautta saksalaisvaikutteita saatiin lähes koko maailmansotien välisen ajan. Saksassa myös koulutettiin suomalaisia yleisesikuntaupseereita.

Ranskalaisen ajattelun merkitys suomalaisen sotataidon kehitykselle on merkityksellinen, mutta ei kuitenkaan yhtä vahva kuin saksalaisen. Ranskalaisia neuvonantajia saapui Suomeen keväällä 1919. Ranskalaisdelegaation merkitys jäi kuitenkin selvästi saksalaisten vaikutusta vähäisemmäksi. Puolustuksellinen ajattelu tosin levisi Suomeen ilmeisesti lähinnä ranskalaisena vaikutuksena. Merkittävimmät vaikutteet ranskalaisesta sotataidosta saatiin epäilemättä yleisesikuntaupseerikoulutuksen myötä.

Ruotsin vaikutusta ei sovi myöskään unohtaa. Siinä missä saksalainen ja ranskalainen sotataito oli kehitetty Euroopan taistelukenttien olosuhteisiin, oli vastaavasti ruotsalainen sotataito maaston ja olosuhteiden näkökulmasta lähempänä suomalaista. Mallia Ruotsista otettiin muutenkin. Itsenäisen Suomen Kadettikoulun toimintasuunnitelma perustui vastaavaan ruotsalaiseen. Merkittävin vaikutus on todennäköisesti ollut Suomen Sotakorkeakoulussa yleisen taktiikan opettajina toimineilla ruotsalaisupseereilla. Ruotsalaisvaikutus näkyi myös ohjesäännöissä, joskaan ei samassa laajuudessa kuin saksalaisten ja ranskalaisten ohjesääntöjen vaikutus.

Upseereiden julkinen kirjoittelu suomalaisesta taktiikasta ennen talvisotaa

Aikakauden lähdeaineistoa luokiteltaessa ja teemoiteltaessa esiin nousi kolme keskeistä teemaa, aikalaisilmioita, jotka esiintyivät suomalaisessa sotilasaikakauslehdissä ennen talvisotaa, ja joilla on yleisesti tunnettua vaikutusta sodankäyntiin ja taktiikkaan. Ne olivat 1) vihollinen, 2) maasto ja olosuhteet ja 3) tuli ja liike. Lisäksi kirjoittelussa voidaan erottaa taitokoulutuksen lopputuotteena. Taito liittyi osana niin vihollisesta, maastosta ja olosuhteista kuin tulesta ja liikkeestä käytyyn kirjoitteluun. Omien joukkojen vihollista parempi taito eli koulutustaso nähtiin mahdollisuutena tasoittaa voimasuhteita käyttämällä taitavammin tulta ja liikettä vallitsevissa olosuhteissa.

Ensimmäisen teeman muodostivat kirjoitukset vihollisen merkityksestä suomalaiselle taktiikalle. Ainoana todellisena vihollisena 1920- ja 1930-luvuilla pidettiin Neuvostoliittoa. Sen määrällisen ylivoiman vaikutus suomalaiselle taktiikalle alkoi näkyä kirjoituksissa 1930-luvun alussa. Itsenäisyyden alun vuosina puna-armeijaa ei arvostettu, pikemminkin päinvastoin. Poikkeuksen tässä asiassa tekivät puna-armeijan johtajat. Heitä pidettiin suomalaisen kirjoittelun perusteella kyvykkäinä.

Tultaessa 1930-luvulle kiinnostus Neuvostoliiton sotilaallisia tarkoituksia kohtaan kasvoi. Samalla keskustelu siirtyi vähitellen taktiselle tasolle. Kirjoituksissa alkoikin näkyä vihollisen

vaikutus omaan taktiikkaan. Upseereiden ajatukset näyttävät siirtyneen omien joukkojen käytössä puolustuksellisempaan suuntaan, osaltaan juuri puna-armeijan voimistumisen myötä.

Toinen teema muodostui maaston ja olosuhteiden merkityksestä laadituista kirjoituksista. Yleensä kirjoittajat katsoivat vaikeiden olosuhteiden olevan eduksi suomalaisille joukoille. Maaston ja olosuhteiden taitavan hyödyntämisen nähtiin tasoittavan voimasuhteita suomalaisten eduksi. Aiheesta käyty kirjoittelu jakautui kolmeen osaan, talven, metsän ja yön pimeyden merkityksen pohdiskeluun.

Talvisodankäynnin mahdollisuuksia ja haasteita käsiteltiin 1920-luvulla. Talven katsottiin nopeuttavan liikettä suomalaisten hiihtotaidon vuoksi ja siten mahdollistavan yllätykseen pääsemisen. Toisaalta ymmärrettiin, että taistelussa hanki hidastaisi ja vaikeuttaisi myös omaa toimintaa. Kirjoituksissa käsiteltiin paljon teknisiäkin seikkoja, kuten aseiden ja varusteiden ominaisuuksia. Talvitaktiikasta saadut opit ja kokemukset koottiin kirjaksi 1920-luvun lopulla.

Metsän merkitys taistelulle nousi keskusteluun 1920-luvun puolivälissä. Kirjoituksissa pohdittiin sitä, sopisiko metsä paremmin hyökkäys- vai puolustustaistelulle. Asiasta väiteltiin lähes 1930-luvun loppuun asti. Metsän nähtiin toisaalta mahdollistavan yllätyksellisen hyökkäystoiminnan. Sama koulukunta arvioi puolustuksen metsässä olevan vaikeaa lyhyiden tähytys- ja ampumaetäisyyksien vuoksi. Myös puolustajan tulen tehoa pidettiin metsässä vähäisempänä. Puolustukseen piti ryhtymyä aukeita hyödyntäen, jolloin tulen teho pääsisi oikeuksiinsa. Toinen koulukunta puolestaan näki asian niin, että puolustukseen tulisi ryhtymyä metsän sisään, koska hyökkääminen metsässä olisi hankalaa, lähinnä joukkojen johtamisen vuoksi.

Yötaistelut muodostivat kolmannen maastoa ja olosuhteita käsittelevän kokonaisuuden. Pimeyden tuoman edun rooli kirjoittelussa oli kuitenkin selvästi talven ja metsän osuuksia pienempi. 1920-luvun alussa yötoimintaa pidettiin erittäin haasteellisena. Vuosikymmenen loppupuolella ja 1930-luvulla kirjoituksissa kuitenkin nähtiin yön mukanaan tuomat mahdollisuudet pienelle, hyvin koulutetulle joukolle. Pimeyden arvioitiin vaikeuttavan erityisesti vihollisen toimintaa. Näin ollen yö mahdollistaisi voimasuhteiden tasoittamisen yllätyksellisen toiminnan myötä.

Kolmanneksi teemaksi noussut, oman taktiikan sisällöstä käyty, kirjoittelu voidaan tiivistää tulen ja liikkeen vuorovaikutuksen pohdinnaksi. Tulen ja liikkeen vuorovaikutuksesta käyty

kirjoittelu on laajin taktiikkaa käsitelleissä kirjoituksissa esiintyneistä teemoista. Tämä on ymmärrettävää, koska tulen ja liikkeen katsottiin muodostavan taistelun perustan. Sinällään mitään uutta ulkomaiseen taktiikkaan verrattuna ei kirjoituksissa esiintynyt. Teoreettinen perusta oli Suomessa sama kuin ulkomailla. Kysymys oli enemmänkin taktiikan perusteiden soveltamisesta vallitsevassa maastossa ja olosuhteissa. Kirjoittelun perusteella jalkaväen voidaan sanoa edustaneen liikettä, joka siirtää oman tulivaikutuksensa hyökkäyksen mukana. Nopeampaa ja yllätyksellisempää liikkuvuutta ja liikettä edustivat erilaiset kevyet joukot. Niihin kuuluivat polkupyörä-, hiihto- ja ratsuväkijoukot sekä panssariautot. Tykistö puolestaan edusti puhtaasti tulta, jonka piti taistelussa avustaa jalkaväen ja kevyiden joukkojen liikettä.

Alivoimaisen taktiikka siis ammensi elinvoimansa paukkuvasta pakkasesta, upottavasta lumihangesta, synkästä, tietömästä korvesta ja sateisen syysyön pimeydestä. Suomalaiset upseerit näkivät kirjoituksissaan haasteellisen toimintaympäristön tasoittavan voimasuhteita määrällisesti alivoimaisen, mutta kyseisissä olosuhteissa toimimaan tottuneen ja yllätystä hyödyntävän, paremmin koulutetun joukon hyväksi. Ajattelun lähtökohtana olivat von Clausewitzin ajatukset defensiivin ja offensiivin rooleista taistelussa sekä niiden suhteesta toisiinsa. Suomalainen ajattelu nojasi defensiivi-offensiiviin, mikä tarkoitti sitä, että lyhyen puolustusvaiheen jälkeen piti siirtyä aktiiviseen vastahyökkäysvaiheeseen.

Suomalaisen taktiikan menestystekijät upseereiden julkaistujen kirjoitusten perusteella olivat siis talvi, metsä, pimeys, yllätys ja taito. Alivoimaisen taktiikan ylivoimaisuutena pidettiin taitoa viedä joukon tulivaikutus vaikeiden olosuhteiden myötävaikutuksella yllätyksellisesti ratkaisukohtaan suhteellisesti ylivoimaisena.

Suomussalmen taistelut alivoimaisen taktiikan näkökulmasta tarkasteltuna

Suomussalmella ja Raatteen tiellä 1939–1940 käydyt taistelut ovat jääneet sotahistoriaan hyvänä esimerkkinä siitä, kuinka pieni ja heikosti varustettu, mutta maastoa ja olosuhteita tehokkaasti hyödyntänyt puolustaja kykeni torjumaan ja suurelta osalta myös tuhoamaan ylivoimaisen, mekanisoidun hyökkääjän. Esimerkillistä on myös suomalaisjoukkojen yksinkertainen taktiikka, joka perustui aktiivisuuteen ja häikäilemättömään hyökkäyshenkeen. Oman leimansa Suomussalmen taisteluille antoivat karut olosuhteet, jotka jo yksistään aiheuttivat tottumattomille vihollisjoukoille tappioita.

Kun tarkastellaan niitä voimasuhteita, jotka vallitsivat Suomussalmella ja Juntusrannassa Neuvostoliiton hyökkäyksen alkaessa marraskuun viimeisenä päivänä, voidaan todeta, että hyökkääjän ylivoima varsinkin alkuvaiheessa oli paikoitellen murskaava. Neuvostodivisioonaa vastassa Suomussalmella oli sodan ensimmäisinä päivinä ainoastaan yksi suomalainen pataljoona. Pahimmillaan voimasuhteet olivat Juntusrannassa hyökkääjän hyväksi 70:1.

Suomussalmen taisteluita tarkastellaan tässä esitelmässä neljänä eri vaiheena. Ensimmäisessä vaiheessa suomalaisjoukot viivyttivät puna-armeijan 163. Divisioonan joukkoja, jotka joulukuun alkupäivinä valtasivat Suomussalmen kirkonkylän. Toisessa vaiheessa suomalaiset joukot tempasivat aloitteen hyökkäämällä Suomussalmen kirkonkylän vallanneita vihollisjoukkoja vastaan. Kolmannessa vaiheessa saavutettiin ratkaisu kirkonkylän alueella vihollisen irtauduttua joulukuun lopulla. Neljännessä vaiheessa divisioonaksi vahvennettu suomalaisyhtymä (9. Divisioona) tuhosi Raatteen tietä kohti Suomussalmea edenneen 44. Divisioonan. Tässä esitelmässä keskitytään tarkastelemaan eversti Siilasvuon johtamien joukkojen käymiä taisteluita ennen kaikkea taktisesta näkökulmasta.

Suomussalmen taisteluiden johtamisesta vastasi Pohjois-Suomen Ryhmän komentaja kenraalimajuri Viljo Tuompo. Tuompon alaisina Suomussalmen taisteluiden ratkaisuvaiheissa oli kaksi osastoa. 9. Divisioona taisteli Suomussalmen kirkonkylän ja Raatteen tien suunnilla komentajaan eversti Hjalmar Siilasvuo. Ryhmä Susi puolestaan taisteli Suomussalmen pohjoisosissa komentajanaan everstilutnantti Paavo Susitaival.

Viivytysvaihe (1. vaihe)

Juntusrannan suunnalla ensimmäinen tieto rajanylityksestä saatiin Karttimosta 30.11.1939 aamupäivällä. Iltapäivällä Juntusrannassa ollut vänrikki Elon johtama joukkueen vahvuinen rajavartio-osasto vetäytyi Kokkojärven länsirannalle ja sieltä yöllä Keträän. Keträssä joukkueella oli taistelukosketus noin komppanian vahvuisen 163. Divisioonan etuosaston kanssa. Puolelta päivin 1.12.1939 tappioita kärsinyt vänrikki Elon joukkue vetäytyi vielä sulan Linnansalmen taakse. Noin 300 metriä leveä salmi oli maastollisesti helposti puolustettava. Juntusrannassa hyökkäävä vihollinen oli arvioitu vahvennetuksi partioksi. Vänrikki Elon ilmoitusta vihollisen ainakin komppanian vahvuisesta osastosta ei pidetty uskottavana. Todellisuudessa, mitä ei vielä tiedetty, vihollisen oli vahvuus kaksi vahvennettua rykmenttiä.

Aamupäivällä 3.12.1939 vihollisen hyökkäys salmen yli torjuttiin, mutta asemista oli irtauduttava, kun vihollinen lähetti osaston saarrostaamaan sivustaan. Rajavartio-osaston johtajana

toimi 3.12.1939 alkaen luutnantti Airanne. Hänen johdollaan joukot vetäytyivät Palovaaraan. Linnansalmella neuvostojoukot pääsivät valmiille tielle ja hyökkäys alkoi edetä nopeammin. Airanteen osastoa vahvennettiin kahdella Er.K Kontulan joukkueella, mutta siitä huolimatta 5.12.1939 iltapäivällä oli jo Kuurtolan tasa menetetty. JR 81 lähestyi Suomussalmea. Toinen rykmenteistä, JR 662, sitä vastoin suuntautui Palovaaran risteyksen jälkeen pohjoiseen kohti Piispajärveä. Tässä vaiheessa P-SRE:lle alkoi selvitä, että 163. Divisioonan painopiste olikin Kuusamo - Suomussalmi -maantien suunnassa. Syntyneessä tilanteessa kirkonkylä ja Raatteen suunnalla olevien joukkojen selustayhteydet olivat uhattuina.

**

Raatteessa taistelut alkoivat hälytysvalmiudessa olleen vartion ja JR 759 välillä vihollisen ylitettyä rajan kello 08.30. Vartio vetäytyi Myllypurolle, jonne hälytettiin myös yksi joukkue Likoharjusta. Iltapäivällä Myllypuron tasalta oli vetäydyttävä neuvostojoukkojen pyrkiessä saarrostaamaan. Er.P 15 oli hyökkäystehtävänsä mukaisesti siirtymässä Suomussalmelta rajalle. Tarkoituksena oli pysäyttää vihollinen Purasjoella, minne 2./Er.P 15 ryhmittyi.

Pataljoonan komentaja everstiluutnantti Kyander oli saanut P-SR:n komentajan käskyn lyödä 1.12.1939 aamulla Parvavaaraan edennyt vihollinen. Kolmen joukkueen vahvuinen hyökkäys, joka alkoi myöhässä, keskeytettiin 1.12.1939 illalla pimeään ja huonon kelin vuoksi. Aiemmin päivällä oli Puraksen asemissa torjuttu vihollisen väkivaltainen tiedustelu. 2.12.1939 heti puolen yön jälkeen Er.P 15 sai puolustustehtävän. 2.12.1939 kuluessa Puraksen asemissa torjuttiin menestyksekkäästi kaikki vihollisen noin pataljoonan vahvaisin voimin tekemät hyökkäykset. Tiedustelutietojen perusteella vihollinen valmisteli saarrosta pohjoisesta. Komentaja lähetti vajaan 3./Er.P 15 Purakseen siellä olleen joukkueen vahvennukseksi.

P-SR oli saanut käyttöönsä Päämajan reservinä olleen IV/KT-Pr:n. Pataljoona suunniteltiin aluksi suunnattavan Honkajärven kautta Parvavaaraan, mutta Juntusrannan tilanteen vuoksi yksi komppania jätettiin reserviksi kirkonkylälle ja loput pataljoonasta alistettiin everstiluutnantti Kyanderille. Pataljoonaa oli tarkoitus käyttää 4.12.1939 suunnitellussa hyökkäyksessä Raatteen tien suunnassa.

JR 759 jatkoi hyökkäystään tykistön tukemana aamulla 3.12.1939. Yksi viholliskomppania pääsi pohjoisesta kiertäen selustaan, missä se kiivaissa taisteluissa tuhottiin. Puraksesta, missä jo päivällä oli taisteltu, tuli tieto ylivoimaisten neuvostojoukkojen etenemisestä. Tämä johti virhepäätelmään ja P-SR:n käskystä Er.P 15 irtautui. IV/KT-Pr miehitti taaemman Pyöriäinen

- Kokkojärvi - Yrjänä - tasan. Er.P 15 vetäytyi taisteluitta Mattilaan pois lukien 3. komppania, joka jäi Jänisahoon. Everstiluutnantti Kyander sai käskyn lyödä Raatteen suunnasta hyökkäävät vihollisjoukot.

Siirryttyään koko yön ei Er.P 15 ollut aamulla 4.12.1939 valmis uuteen tehtävään. Tämän vuoksi hyökkäys siirrettiin 5.12.1939 alkavaksi. Puolilta päivin joukot saapuivat Mäntylään, josta 2./Er.P 15 jatkoi tien suunnassa sitoutuen pian taisteluun. Saarrostushyökkäys pohjoispuolitse ei onnistunut, koska pimeässä ja vaikeassa maastossa lähtöasemaan ryhtyminen kesti useita tunteja. P-SR:n käskyllä hyökkäys keskeytettiin ja joukot siirrettiin Kokkojärvelle entisiin asemiin. Ratkaisuun vaikutti tilanteen huononeminen Suomussalmen pohjoispuolella. 2./Er.P 15 jäi taisteluvarjaksi Likoharjun länsipuolelle. Tässä tilanteessa muodostettiin kaikista Suomussalmella toimivista joukoista Ryhmä Kyander. Nimi muutettiin jo 6.12.1939 illalla Ryhmä Kariksi, ja komentajaksi vaihdettiin majuri Kari.

Raatteen suunnalla tilanne kehittyi hitaasti. 2./Er.P 15 irtautui neuvostojoukkojen painostuksen vuoksi. Puolustusasemien eteen jäi vain 3./Er.P 15 osaksi Saukon länsipuolelle ja osaksi Riihivaaraan. Neuvostojoukot eivät seuranneet perässä. Sen sijaan kirkonkylän pohjoispuolelle Kuusamon tien suunnassa tilanne huononi edelleen nopeasti. 6.12.1939 keskipäivällä 2./IV/KT-Pr torjui Myllyjoella varustamattomissa asemissaan JR 81:n etuosaston hyökkäykset, mutta neuvostojoukkojen kierrettyä selustaan joutui komppania osittain hajalle lyötynä irtautumaan. Taaempaan olleet Er.K Kontula ja Er.K Simola eivät pystyneet viivyttämään vihollista kuin hetken. Itsenäisyyspäivän iltana majuri Kari esitti P-SR:lle kirkonkylästä luopumista. Seuraavan yön aikana Kari antoi joukoilleen viivytystehtävät ja ohjeet puolustukseen ryhtymisestä Haukipera - Niskaselkä - vesistölinjan eteläpuolelle.

Raatteen tien suunnalta Er.P 15 ja IV/KT-Pr irtautuivat 7.12.1939 iltapäivällä. IV/KT-Pr koottiin Ämmänsaareen ja Er.P 15 Haukiperalle ja ryhmitettiin puolustukseen. Kuusamon tien suunnassa viivytystehtävän saanut 1./Er.P 15 saapui Kylänmäen tienhaaraan aamuyöllä 7.12.1939 lähes yhtä aikaa neuvostojoukkojen kanssa. Sen onnistui kuitenkin pitää asemansa pitkälle iltapäivään. Kello 18.30 Suomussalmen kirkonkylä sytytettiin palamaan. Aamuyöhön mennessä 8.12.1939 suomalaiset olivat vetäytyneet vesistölinjan eteläpuolelle. Aamulla JR 81 ja JR 759 saapuivat palamaan kirkonkylään. Neuvostoliittolainen 163. Divisioona oli nyt saavuttanut ensimmäisen tavoitteensa. Hyökkäysosastot olivat päässeet Suomussalmelle.

Alivoimaisen taktiikan näkökulma:

Suomalainen taktinen ajattelu 1920–1930-luvulla nojasi *defensiivi-offensiiviin*, mikä tarkoitti sitä, että lyhyen puolustusvaiheen jälkeen piti siirtyä aktiiviseen vastahyökkäysvaiheeseen.

Hyökkäys kirkonkylään (2. vaihe)

Joulukuun 7. päivänä P-SR:n komentajalle alistettiin Ryhmä Siilasvuo. Sen rungon muodosti JR 27. Samalla P-SR sai tehtävän lyödä apuvoimien saavuttua Suomussalmelle edennyt vihollinen. Tehtävä käskettiin Ryhmä (prikaati) Siilasvuon komentajalle, eversti Siilasvuolle. Siilasvuo saapui P-SRE:aan illalla 7.12.1939, jolloin tuleva toiminta suunniteltiin. Tällöin päätettiin alistaa majuri Karin komennossa taistelevat joukot 8.12.1939 kello 20.00 alkaen eversti Siilasvuon johtoon. Hyökkäys piti aloittaa heti lisäjoukkojen saavuttua.

Eversti Siilasvuon ajatuksena oli jättää rintamaan Haukipерän - Niskaselän etelärannalle konekivääreitä ja kranaatinheittimiä, ja katkaista päävoimilla Raatteen tie Kuivasjärven - Kuomasjärven kannaksen kohdalta. Järvikannakselle oli tarkoitus jättää suojaava osasto ja jatkaa päävoimilla hyökkäystä länteen kohti kirkonkylää. Vihollisen sitomiseksi oli tarkoitus pienemmällä osastolla edetä Tolosesta Vuonanniemen kautta Hulkonniemen pohjoisosaan ja katkaista siellä maantie. P-SR:n komentaja piti ajatusta hyvänä ja asiallisena.

Eversti Siilasvuo sijoitti esikuntansa Hyrynsalmelle ja perusti komentopaikan Haukipерän lossin maastoon. Ensin aivan etulinjaan, myöhemmässä vaiheessa noin 5 kilometriä taemmas. Prikaati Siilasvuon varustuksen taso oli heikko. Vaatetus oli puutteellinen. Telttoja oli noin 40 % tarpeesta. Tykkikalusto puuttui kokonaan. Suomussalmella oli varsinkin taisteluiden ratkaisuvaiheissa, joulun ja vuodenvaihteen aikaan, kovat pakkaset. Ankarat sääolot tekivät telttojen ja vaatetuksen puutteesta todellisen ongelman. Tehtyjä taktisia ja operatiivisia ratkaisuja arvioitaessa tämä tosiseikka on otettava huomioon.

**

Joukot alkoivat ryhmittyä lähtöasemaan aamuyöllä 11.12.1939. JR 27 ryhmittyi Isovaaran maastoon ja IV/KT-Pr, Er.K Kontula, Er.K Simola ja Tiedusteluosastot 1 ja 2 ryhmittyivät

Ruokojärven ja Hoikkajärven alueelle. Hyökkäys lähti liikkeelle kello 10.00, kaksi tuntia myöhässä käsketystä ajasta. Maantie saavutettiin kuitenkin puoleen päivään mennessä vihollista kohtaamatta. Eteneminen jatkui suunnitelman mukaan. Ensimmäinen kosketus viholliseen saatiin kolonnien muodossa, jotka nopeasti tuhottiin. Lauttajärven tasalta alkoi kiivas taistelu, joka jatkui aina Pihlajavaaralle asti. Taistelu hiljeni puolenyön tienoilla ja hyökkäystä jatkettiin vasta 12.12.1939.

Puolen päivän aikaan Pihlajavaara oli viimein puhdistettu vihollisista. Illalla saatiin Karhulanvaara vallatuksi kovissa taisteluissa. Kolmantena hyökkäyspäivänä 13.12.1939 oli tavoitteena vallata Suomussalmen lossi. Venäläisten vastarinta oli kuitenkin niin kovaa, etteivät suomalaisten voimat riittäneet tavoitteen saavuttamiseen. Suomalaisjoukot olivat nyt laajassa kaaressa kirkonkylän etelä- ja itäpuolella. 14.–15.12.1939 hyökkäystä jatkettiin kirkonkylän raunioissa. Vihollinen puolustautui raivokkaasti, eikä hyökkäys juurikaan edennyt. Lukuisat sitkeät pesäkkeet kirkonkylän raunioissa pitivät edelleen puoliaan. 17.12.1939 taistelut muodostuivat asemasodaksi.

Ilman kenttätykistön tukea ja vailla panssaritorjunta-aseita hyökänneen prikaatin voimat eivät riittäneet nopean ratkaisun saamiseen ja vihollisen lyömiseen. Avoimessa maastossa suoritettut rintamahyökkäykset kohti kaivautunutta vihollista tuottivat suuria tappioita.

**

Kevyt komppania Hannila suoritti alkuperäisen käskyn mukaisen hyökkäyksen Vuonanniemen kautta Hulkonniemeen. Siellä se kohtasi vahvan vihollisen ja joutui vetäytymään illalla 11.12.1939 takaisin lähtöasemiinsa Tolosen maastoon. Tässä vaiheessa eversti Siilasvuo käski Er.P 15, jonka alunperin piti olla päävoimien mukana, mutta joka myöhästyi hyökkäyksestä, edetä aamulla 12.12.1939 Hulkonniemeen. Sen tehtävänä oli katkaista liikenne Hulkonniemen ja kirkonkylän väliltä. Kevyt komppania Hannila liittyi hyökkäykseen. Nämäkin osastot palasivat pimeän tullen takaisin.

Er.P 15 ja Kevyt komppania Hannila saivat käskyn 13.12.1939 illalla edetä uudelleen entisiin tavoittein. Er.P 15 pääsi Kuusamon maantien varteen, jossa se kykeni estämään vihollista käyttämästä tietä. Kevyt komppania partioi pohjoisempaan palaten vasta 18.12.1939 takaisin Vuonanniemeen. Er.P 15, joka oli jatkanut hyökkäystään kohti lossia törmäsi pimeässä vahvaan viholliseen Roinilan alueella ja meni tulitaistelun aikana osittain hajalle. Se koottiin 14.12.1939 aamuun mennessä Vuonanniemeen.

Hulkonniemessä jatkettiin hyökkäyksiä 14.–17.12.1939. Er.P 15 sai vahvennukseksi ensin Er.K Siitosen ja Er.K Huhanantin, mutta suomalaisten voimat eivät riittäneet ratkaisuun. 17.12.1939 Er.P 15 hyökkäsi osana Osasto Karia, mutta edelleenkin Hulkonniemessä olevia venäläisiä ei kyetty lyömään, eikä Suomussalmen lossin tasaa saavutettu. 18.12.1939 Ryhmä Siilasvuo irrotti hyökänneet joukot vesistölinjan lounaispuolelle puolustukseen. Samanaikaisesti myös JR 27 sai puolustustehtävän.

Päämajassa tehtiin 19.12.1939 päätös alistaa P-SR:lle kaksi rykmenttiä ja erillisjoukkoja. Saatuaan tästä tiedon kävi P-SR:n komentaja keskustelua eversti Siilasvuon kanssa hyökkäyksen keskeyttämisestä kirkonkylässä siksi, kunnes lisäjoukot saapuisivat. Siilasvuo, vedoten vihollisen vastahyökkäysuhkaan, vaati saada jatkaa hyökkäystä. P-SR:n komentaja jätti lopulta asian Siilasvuon ratkaistavaksi.

Alivoimaisen taktiikan näkökulma:

Aktiivinen, yllätyksellinen toiminta, pyrkimys suhteelliseen ylivoimaan ratkaisukohdassa, maaston ja olosuhteiden hyödyntäminen, taito käyttää tulta ja liikettä oikeaan aikaan oikeassa paikassa olivat tämän vaiheen keskeiset taktiikassa vaikuttaneet tekijät.

Ratkaisu Suomussalmella (3. vaihe)

Jouluaattona Pohjois-Suomen Ryhmän komentaja antoi hyökkäyskäskyn 9. Divisioonalle ja Ryhmä Sudelle. Kyseisen käskyn liitteiden 1 ja 2 mukaisesti 9. Divisioonaan oli tuolloin liitetty vahvennuksena saapumassa oleva JR 64 ja Ryhmä Suteen toinen täydennysrykmentti, JR 65. Käskyn mukaisesti 9. Divisioonan oli varmistettava Raatteen suunta ja lyötävä idästä suoritettavalla hyökkäyksellä Hulkonniemessä oleva vihollinen. Ryhmä Suden tehtävänä oli hyökätä osilla voimia Ruhtinaansalmen suuntaan, lyödä Piispajärven eteläpuolella oleva vihollinen, vallata osilla voimia Kiannanniemi ja edetä Suomussalmen suuntaan katkaistakseen vihollisen perääntymistien. Hyökkäys käskettiin aloittaa 26.12.1939 aamulla.

Mielenkiintoista on, että jälkikäteen on muutettu 9. Divisioonan tehtävässä kohdassa “...*lyö idästä suoritettavalla hyökkäyksellä...*” sana “*idästä*” sanaksi “*lännestä*”. Kyseinen muutos on

tehty kynällä ja se on ainoastaan P-SRE:n kappaleessa. Ryhmä Suden arkistossa ja 9. DE:n arkistossa oleviin kappaleisiin muutosta ei ole tehty.

Alkuperäiseen käskyyn merkitty hyökkäysajankohta muuttui 9. Divisioonan osalta siten, että hyökkäys piti aloittaa vasta 27.12.1939 lisäjoukkojen keskitysten viivästymisen vuoksi. Eversti Siilasvuon ajatuksena oli hyökätä päävoimilla Vuonanniemestä Hulkonniemeen. Pohjoisessa oleva PPP 6 sai käskyn hyökätä tien suunnassa etelään. Kevyt osasto 22:n tuli hyökätä idästä Kiantajärven yli ja jatkaa maantien suunnassa etelään tien itäpuolella. Hyökkäysajankohdaksi 9. DE oli käsenyt pääjoukoille (Ryhmä Kari) kello 08.00.

PPP 6 aloitti hyökkäyksen käskettyyn aikaan. Ankarasti taistellen se pääsi etenemään puoleen päivään mennessä kolmisen kilometriä. Vihollisen vastarinta kasvoi koko pataljoonan alueella, eikä PPP 6 päässyt tavoitteeseensa. Kevyt osasto 22, jonka tehtävä oli hyökätä idästä Kiantajärven yli, joutui taisteluun jo järven itäpuolella. Se pääsi järven yli vasta iltapäivällä ja saapui hämärässä Sopalaan. Yhteyttä päähyökkäysryhmään se ei saanut. Sen sijaan päävoimat pääsivät vaikeuksitta Hulkonniemen länsirantaan. Raivokkaasti taistellen hyökkäys eteni, mutta hitaasti. Kello 13.00 mennessä everstiluutnantti Fagernäsin joukot olivat noin kilometrin päässä maantieltä, mutta vastarinta kasvoi yhä. Iltahämärässä hyökkäykset oli lopetettava sen päivän osalta. Kapteeni Harolan osasto pääsi maantien tuntumaan, mutta taistelu tien omistuksesta jatkui koko yön. Kokonaisuutena ensimmäinen hyökkäyspäivä 27.12.1939 ei tuonut näkyvää ratkaisua.

Aamulla 28.12.1939 hyökkäystä jatkettiin. Kirjassaan Sotilaan tilinpäätös Tuompo kertoo käyneensä Siilasvuon kanssa neuvottelun, *“joka vihdoin johti Hulkonniemen hyökkäysryhmän vahventamiseen kirkonkylän kustannuksella”*. Myös Siilasvuo mainitsee vahventaneensa Hulkonniemen hyökkäysryhmää, muttei kerro mitään neuvottelusta Tuompon kanssa. Todennäköistä kuitenkin on, että kenraalimajuri Tuompo Siilasvuon esimiehenä on asiaan ottanut kantaa.

Vihollisdivisioonan voima alkoi murtua kello yhdeksän aikaan aamulla. Se aloitti ilmeisen hyvin valmistellun, panssariajoneuvoin ja lentokonein suojatun vetäytymisen pitkin Kiantajärven jäätä pohjoiseen. Myös kirkonkylässä taistelleet joukot liittyivät vetäytyvään kolonnaan. Suomalaisjoukot ryhtyivät takaa-ajoon. Kuorma-autoihin sijoitetuilla konekivääri-osastoilla pyrittiin tuhoamaan perääntyvää vihollista.

P-SR:n 24.12.1939 antamassa toimintaohjeessa kenraalimajuri Tuompo antoi alaisilleen 9. Divisioonan ja Ryhmä Suden komentajille käskyn hyökkäyksestä. Kuten aiemmin mainittiin, on P-SRE:n kappaleeseen kyseisestä asiakirjasta tehty kynällä muutos, jolloin hyökkäyssuunta on muutettu idästä länneksi. Tämä koski 9. Divisioonan tehtävää. Kuka korjauksen on tehnyt ja milloin, sitä ei asiakirjaan ole merkitty. Ainakin Susitaival kertoo kirjassaan Ryhmä Susi talvisodassa olettaneensa, että Siilasvuo hyökkää idästä ja siten estää vihollisen pakene-
misen.

Toisaalta Karhunen esittää kirjassaan Raatteen tie epäilyksen siitä, ettei hyökkäystä olisi voitu idästä järkevästi toteuttaa tai ainakaan saavuttaa menestystä. Siilasvuo puolestaan kertoo olettaneensa, että Susitaival tulisi hyökkäyksellään katkaisemaan vihollisen yhteydet pohjoisessa. Sen vuoksi hän lähti oman hyökkäyksensä suunnittelussa siitä, että hyökkäys olisi paras toteuttaa lännestä. 9. DE ei edes harkinnut itäistä vaihtoehtoa.

On harmillista, ettei P-SR:n komentaja kenraalimajuri Tuompo ota kirjassaan kyseiseen asiaan mitään kantaa. Kokonaisuuden kannalta kuitenkin merkittävintä on, ketkä tiesivät päähyökkäyssuunnan muutoksesta. Susitaipaleelle tietoa ei ainakaan tullut, vaan hän jäi omien sanojensa mukaan siihen käsitykseen, ettei vihollisen irtautuminen Kiantajärveä pitkin ole mahdollista.

On myös muistettava, että jos Susitaival olisi noudattanut samaansa kirjallista ohjetta hyökkäyksestä ja koukannut osilla voimia kaakkoon kohti Kiantajärven pohjoispäätä, olisi vetäytymistie tullut katkaistuksi. Tätä osaa käskystä Susitaival ei noudattanut. Toimintaansa hän perusteli JR 65 epäkelvopoisuudella kyseiseen tehtävään. Susitaival kertoo tiedottaneensa Tuompon esikuntapäällikölle eversti Viklundille, ettei hän partioita lukuun ottamatta voi edetä Saarijärvelle. Jälleen nousee oleelliseksi kysymys, ketkä tästä muutoksesta tiesivät ja ennen kaikkea, tiesikö Siilasvuo tästä? Aiemman tutkimuksen mukaan on melko todennäköistä, ettei muutoksesta ilmoitettu Siilasvuolle. Mikään ei viittaa siihen, että Siilasvuo olisi tiedon saanut. Tieto kulki huonosti Susitaipaleen ja Siilasvuon välillä.

Alivoimaisen taktiikan näkökulma:

Alivoimaisen taktiikka ei tässä vaiheessa toteutunut suomalaisen taktisen ajattelun mukaisesti. Oliko syynä pelko omien voimien sitoutumisesta taisteluun? Tieto 44. Divisioonan tulosta Raatteen tietä pitkin oli jo olemassa. Toisaalta voidaan kysyä, oliko operaatio kokonaisuutena liian mittava?

Suomalaiset olivat talvisodassa ”*pikkutaktikkoja ja tällä alalla he olivat taitureita. Rykmenttiin saakka he käsittelivät joukkoja hyvin, siitä ylöspäin kömpelösti*”. (W. H. Halsti, 1955.)

Raatteen tien taistelut (4. vaihe)

Joulukuun 27. päivän aikana varmistui käsitys siitä, että Raatteen tietä pitkin oli suuntautunut 44. Divisioona. Keskitysten päätyttyä joulukuun puolivälissä divisioona aloitti hyökkäykset varovaisesti. Kuomasjärvi - Kuivasjärvi -kannaksella puolustuksesta vastannutta Osasto Mäkistä vahvennettiin Sissipataljoona 1:llä, joka 28.12.1939 aamuun mennessä oli siirtynyt Kuivasjärvelle. Se aloitti yhdessä Tiedusteluosastojen 5 ja 6 kanssa sissitoiminnan vihollisdivisioonan selustassa.

44. Divisioona ei saanut hyökkäystään käyntiin. Se tosin hyökkäsi yhden pataljoonan voimin 28.12.1939 Kuivasjärven eteläpuolitse, mutta SissiP 1 torjui hyökkäyksen. Tämän taistelun jälkeen 9. DE vahvensi puolustusta siirtämällä II/JR 27 Osasto Mäkisen reserviksi. Hulkonniemen taisteluiden tauottua ryhmitettiin I/KTR 9 tukemaan puolustusta. Edelleen, 29.12.1939, alistettiin 53.Pst.J Osasto Mäkiselle. 44. Divisioonan pääsy Suomussalmelle 163. Divisioonan avuksi oli estetty. Samalla oli myös luotu edellytykset uuden vihollisdivisioonan tuhoamiselle.

**

163. Divisioona vastaan käytyjen taisteluiden päätyttyä 30.12.1939 P-SR antoi käskyn sota-toimien jatkamisesta 44. Divisioonaa vastaan. Suoritettujen kokoonpanomuutosten seurauksena JR 65 (pois lukien yksi pataljoona, joka jäi P-SR:n reserviksi) liitettiin 9. Divisioonan.

Siilasvuo sai käskyn ensi vaiheessa torjua vihollisen hyökkäykset, ja levon sekä tarvittavien järjestelyiden jälkeen lyödä Raatteen tietä etenevä vihollinen.

Saadakseen tarkempaa tietoa vihollisen voimista ja aikomuksista, suoritti 9. Divisioona uudenvuodenyönä väkivaltaisen tiedustelun Haukilaan. Hyökkäysosasto Mäkinen (yksi pataljoona ja vahvennettu komppania) sai tehtäväkseen tunkeutua Kuivasjärven eteläpuolitse Haukilaan ja tielle päästyään jatkaa tien suunnassa länteen. Eteneminen kuitenkin pysähtyi Haukilan liepeillä, jolloin Siilasvuo antoi käskyn vetäytyä ja miehittää puolustukseen sopiva maastonkohta noin kolme kilometriä Haukilasta etelään. Nämä asemat oli tarkoitettu tulevien toimenpiteiden lähtöasemiksi.

Tammikuun 1. päivänä 1940 alkoi JR 27 hyökkäys Haukilan valtaamiseksi. Aluksi hyökkäys saavutti menestystä. I/JR 27 yllätti vihollistykistön ja tuhosi sen tuliasemiinsa. Tietä ei saatu haltuun, mutta sen käyttö kyettiin estämään käsiaseiden tulella. Aamulla alkaneet vastahyökkäykset torjuttiin pioneerien rakentamien murresteiden ja paikalle saadun panssarintorjuntatykin turvin. Hyökkäystä ei kyetty kuitenkaan enää jatkamaan. Kun seuraavan päivän hyökkäyksestäkään ei tullut mitään, saivat pataljoonat puolustustehtävät saavuttamallaan tasalla. Seuraavina päivinä taistelut jatkuivat kiivaina. Saarroksiin jäämässä oleva vihollisrykmentti JR 25 pyrki saamaan yhteyden idästä hyökkääviin omiin joukkoihin.

Tiedustelutehtävää suorittaessaan Kevyt osasto 22 törmäsi 2.1.1940 Sanginlampien tasalla vihollisen vahvennetun pataljoonan (III/JR 146) miehittämään puolustuskeskukseen edetessään Eskolan suuntaan. Kevyt osasto 22 ei saanut hyökkäystään käynnistetyksi. Tässä tilanteessa käski 9. DE Vuokkiniemeen ja Lehtoniemeen keskitetyn Osasto Karin (Er.P 15 + IV/KT-Pr + jaos/2./KTR 9) vallata Eskola. 3.–4.1.1940 käytyjen taisteluiden tuloksena Osasto Kari saavutti Eskolan tasan, lähtöasemansa.

Likoharjun ja Raatevaaran suunnilla JR 64 sitä vastoin sai valmistella hyökkäystään rauhassa. Raatevaarassa tien sulkemistehtävän saanut luutnantti Lavin johtama 7./JR 64 pääsi 4.1.1940 kuluessa lähelle Linnalampea. Nyt alkoivat olla suomalaisjoukot ryhmittyneenä lähtöasemiinsa. 4.1.1940 9. DE antoi joukoille hyökkäyskäskyn Raatteen tiellä olevan vihollisen lyömiseksi. Hyökkäyksen oli määrä alkaa ensimmäisillä osillaan 5.1. kello 07.00.

Tiedustelu osoitti, että venäläiset olivat varustaneet asemansa järvikannakselta aina Likoharjuun saakka ja varmistaneet oman taktiikkansa mukaisesti joka suuntaan. Tämä 15 kilometriä syvä alue oli täynnä pesäkkeitä. Haukilaan oli rakennettu korsujärjestelmä, joka ulottui kaksi

kilometriä maantien molemmille puolille. Vihollisen päävoimat olivat Haukilan ja Kokkojärven välisellä noin 6 kilometrin syvyisellä alueella.

Joukkojen käyttöä 9. DE:ssa suunniteltaessa näytti aluksi olevan mahdollista toteuttaa hyökkäys Raatteen tielle sekä pohjoisesta että etelästä. Valmistelujen ja tiedustelutietojen perusteella eversti Siilasvuo 1.1.1940 teki kuitenkin päätöksen lyödä vihollinen etelästä suoritettavalla hyökkäyksellä. Pioneeripataljoona 22 oli 30.12.1939 alkanut rakentaa autouraa Alanteenjärvi - Vuokkijärvi - Pärsämönselkä -suunnassa. Tämä ura mahdollistaisi joukkojen keskittämisen sängen nopeasti. Lisäksi huoltoreitti tiedusteltiin Hyrynsalmelta Pärsämönselän itäpäähän 31.12.1939 iltaan mennessä. Pohjoisella sivustalla Kevyt osasto 22 totesi maaston vaikeakulkuseksi.

9. Divisioonan operaatioajatus muodostui seuraavaksi: Everstiluutnantti Mäkinie mi, käytössään JR 27 ja SissiP 1, hyökkää divisioonan painopistesuunnassa Haukilan alueelle, majuri Kari, käytössään Er.P 15, IV/KT-Pr ja I/JR 64, hyökkää Kuhmon maantien suunnassa ja lyö Tyynelä - Saukko -alueella olevan vihollisen ja everstiluutnantti Fagnäs, käytössään vahvennettu II/JR 64, hyökkää Vuokinrannasta Likoharju - Purasjoki -puolustusaseman maastoon, lyö vihollisen ja pitää Purasjoen puolustusaseman. Divisioonan johdossa oli komppania Lavi JR 64:stä sissitehtävissä Raatevaaran–valtakunnanrajan alueella, samoin oli divisioonan johdossa TO 2 sissitehtävissä Vasonvaaran alueella.

Tämän lisäksi Puraksen tie piti sulkea Kevyt komppania Volasella, Tiedusteluosasto 1:llä ja 7./JR 65:llä. Puolustusasemassa Kuomanjoella oli JR 65 (pois lukien yksi pataljoona). Tykistön tuli oli annettu Osasto Mäkinie mien käyttöön. Reservinä divisioonalla oli vajaa III/JR 64 Vuokinrannassa. Lyhyesti sanottuna ajatuksena oli paloitella vihollisdivisioona osiin ja lyödä ne yksi kerrallaan.

Siilasvuon päätöstä hyökätä etelästä voidaan pitää perusteltuna. Järviä pitkin tehty autoura mahdollisti ensi vaiheessa joukkojen nopean keskittämisen ja toisessa vaiheessa huollon ylläpidon. Johtamistoimintaa arvioidessaan Kalevi Usva pitää 9. DE:n käskytystoimintaa esimerkiksi erillisenä. Käskyt annettiin kiireysjärjestyksessä erilliskäskyinä 1.–3.1.1940.

Kun valmistelut olivat loppuillaan, antoi 9. DE kirjallisen käskyn hyökkäyksen yksityiskohdistaan 4.1.1940. Yksittäisille taisteluosastoille jäi riittävä aika tulevan tehtävän valmisteluun. Arki lähteiden perusteella, joihin Usva perustaa näkemyksensä, voidaan hänen arviotaan pitää

oikeana. Arvioitaessa valmistelujen johtamista ja onnistumista on huomioitava, että osa lähtöasemista oli vallattava taistellen esimerkiksi Osasto Karin lähtöasema Eskolassa.

**

Osasto Mäkinien taistelut

Haukilan alueella JR 65 osat sulkiivat Kuomasjärven - Lauttalammen järvikannaksen ja miehittivät Materon. Samaan aikaan oli Purakseen johtava tie katkaistu kahdesta kohdasta. Eteneminen Materosta kohti Haukilaa kuitenkin pysähtyi vihollisen tuleen.

JR 27 ja SissiP 1 hyökkäys etelästä kohti Haukilaa ei sen sijaan edennyt suunnitelman mukaan. 20 minuuttia kestäneen tulivalmistelun jälkeen kello 08.30 alkanut hyökkäys ei johtanut maastovoittoihin. Rykmentin oikealla sivustalla hyökännyt I/JR 27 sai tien katkaistua, mutta iltapäivällä hyökkäys pysähtyi. Muut pataljoonat pääsivät vajaan kilometrin päähän tiestä. Hyökkäys keskeytettiin yön ajaksi.

Neuvostojoukkojen JR 25 taistelutahto alkoi kuitenkin murtua Haukilan motissa ja illalla 5.1.1940 suomalaiset saivat ensimmäiset vankinsa. Tammikuun 6. päivän aamuna 44. Divisioonan komentaja käski joukkojen murtautua itään kalusto mukanaan. Suomalaiset johtoportaattalueella saivat tästä tiedon 6.1.1940 aamupäivällä. Puolilta päivin JR 65 yksiköt havaitsivat vihollisen pyrkivän saamansa käskyn mukaisesti kohti itää Lauttalammen itäpuolitse. Puolustusasemissa ja Kuomasjärven jäälle torjuttiin useita ulosmurtautumisyrityksiä. Taistelut hiljenivät 7.1. aamupäivällä.

III/JR 27 hyökkäys alkoi 6.1.1940 edistyä samaan aikaan, kun JR 65 oli ilmoittanut vihollisen irtautuvan. Myös SissiP 1 pääsi Raatteen tielle ja ryhmittyi yön ajaksi puolustukseen. Sen sijaan II/JR 27 hyökkäys tietä kohti alkoi vasta ennen keskiyötä vihollisen tehdessä viimeistä yritystä murtautua saarroksista itään tietä pitkin. III/JR 27 torjui yritykset. I/JR 27 torjui myös kaikki vihollisen ulosmurtautumisyritykset omalla alueellaan. Taistelut laantuivat 7.1.1940 aamun valjetessa.

Osasto Karin taistelut

Osasto Kariin kuulunut Er.P 15 aloitti 5.1.1940 puolilta päivin hyökkäyksensä kohti Tyyneellä. Panssarivaunujen tukemana neuvostokomppania torjui hyökkäyksen. Illalla suoritettu

uusi hyökkäyskään ei tuonut tulosta. Yön aikana saadun panssarintorjuntatykin tukemana 6.1.1940 aamulla suoritettu hyökkäys sen sijaan johti siihen, että tie Tyynelän ja Mattilan väliltä saatiin katkaistua.

I/JR 64 hyökkäsi Eskolasta pohjoiseen tien suunnassa. Kovia tappioita kärsien se valtasi Mattilan tien haarasta 500 metriä etelään olevan harjanteen 5.1.1940 aamupäivän aikana. Tässä vaiheessa reservissä ollut IV/KT-Pr siirtyi kärkeen. 2./IV/KT-Pr eteni maastoitse kohti Kokojärven itäpäättä ja katkaisi tien Raatteen ja Mattilan välistä 6.1.1940 aamuyön aikana.

Vihollinen yritti täälläkin murtautua 6.1.1940 aamu- ja iltapäivän aikana saarroksista, mutta kaikki yritykset onnistuttiin torjumaan. Osasto Kari lähetti divisioonan esikunnan käskystä I/JR 64:n etenemään tien suunnassa oman rykmenttinsä yhteyteen. Raatteen ja Kuhmon teiden risteysalue vallattiin 7.1.1940 iltapäivällä.

Osasto Fagernäsin taistelut

Vahvennettu II/JR 64 aloitti 10 kilometrin maastomarssin jälkeen hyökkäyksensä 5.1.1940 aamupäivällä. Likoharjun talon kohdalla olleista asemista vihollinen onnistui kuitenkin torjumaan hyökkäyksen. Illalla uusittu hyökkäys epäonnistui myös, mutta Puraksenjoen silta ehdittiin räjäyttää. 6.1.1940 vihollisen idästä suorittama vastahyökkäys pakotti II/JR 64:n yksiköt vetäytymään metsän suojaan. Neuvostojoukot jatkoivat kohti Mäntylää, missä Osasto Karista irrotettu I/JR 64 pysäytti niiden etenemisen. 7.1.1940 aamulla alkoi kranaatinheittimien tulivalmistelun jälkeen hyökkäys, joka johti nopeasti menestykseen.

**

Ratkaisutaistelut Raatteen tiellä päättyivät käytännössä 7.1.1940 kuluessa, vaikka senkin jälkeen pienempiä taisteluita käytiin. Ukrainalainen, osittain moottoroitu 44. Divisioona oli 14.–31.12.1939 välisenä aikana tehokkaalla sissitoiminnalla pakotettu Raatteen tien varteen puolustukseen. Ankarissa olosuhteissa yhtymä joutui sitoutumaan tiestön tuntumaan. Samalla sen huollollinen tilanne muodostui mahdottomaksi.

Alivoimaisen taktiikan näkökulma:

Raatteen tien operaatiossa on nähtävissä selvästi alivoimaisen taktiikan perustekijät:

- Aluksi defensiivi (Kuomanjoella), sitten offensiivi
- Yllätyksellisyys, maaston ja olosuhteiden hyödyntäminen (talvi, metsä, pimeys)
- Liikkeen avulla jalkaväen tulen vieminen suhteellisesti ylivoimaisena ratkaisukohtaan
- Koukkaus toteutettiin syvemmälle vihollisen ryhmityksessä kuin ennen talvisotaa oli ajateltu

Esikuntapäällikkö kapteeni Alpo K. Marttisen roolista

Tässä esitelmässä 9. Divisioonan suunnitelmat ja päätökset on kirjattu eversti Siilasvuon nimiin. Ratkaisu on tietoinen. Komentaja tekee päätökset ja kantaa niistä vastuun. Kapteeni Marttisen rooli esikuntapäällikkönä on suunnitelmien laatimisessa ollut luonnollisesti huomattava. Siilasvuon ja Marttinen keskinäisen työnjaon lähempi tarkastelu ei kuitenkaan kuulu tämän esitelmän aiheeseen.